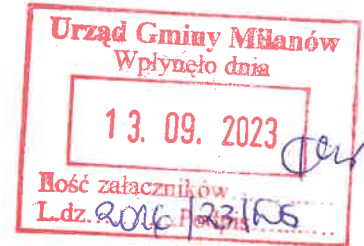

**PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
W KOŚCIELE P.W. NIEPOKALANEGO POCZĘCIA NMP
W MILANOWIE**

- 1. OLTARZ GŁÓWNY**
- 2. OLTARZE BOCZNE**
- 3. WNĘTRZE – ŚCIANY**

do gminy
nr 8142.198.1.2023
19.09.2023

Z up. Lubelskiego Wojewódzkiego
Konservatora Zabytków

mgr inż. arch. Arkadiusz Bojczuk
Kierownik Delegatury w Białej Podlaskiej

Inwestor :

Parafia Rzymskokatolicka
pw. Niepokalanego Poczęcia NMP
ul. Kościelna 21
21-210 Milanów

Autor opracowania:
Lucyna Omieczyńska
konservator- restaurator dzieł sztuki
Nr dyplomu 6253

mgr Lucyna Omieczyńska
KONSERWATOR DZIEŁ SZTUKI
ul. Gimnazjalna 14/2, 34-500 Zakopane
mob. +48 503 189 891

SIERPIEŃ 2023

Lucyna Omieczyńska

OPIS :

Obecnie kościół pod wezwaniem Niepokalanego poczęcia N.M.P usytuowany na południowym skraju miejscowości przy ulicy Kościelnej 21, obok budynku dawnego szpitala.

Kościół zwrócony fasadą do drogi, orientowany, murowany z cegły na zaprawie wapiennej, obustronnie otynkowany. Korpus główny prostokątny, jednonawowy, od wschodu z prostokątnym prezbiterium o połowę węższym i krótszym. Do prezbiterium od północy i południa przylegają zachodzące na korpus główny zakrystie, w kształcie zbliżonym do kwadratu. Przy północnej zakrystii, w jej linii wydłużony magazynek dotykający ściany korpusu, przy południowej wiatrołap. Wieża na planie kwadratu zbliżona do południowo - zachodniego narożnika. Bryła budowli wieżowa, składa się z przylegających do siebie prostopadłościaków różnej wielkości. Korpus główny nakryty dwuspadowym dachem, nad prezbiterium trójpołaciowy. Zakrystie o połowę niższe, z osobnymi dwuspadowymi dachami, kryjącymi również przylegające do zakrystii dobudówki. Wieża posiada ostrosłupowy hełm. Więźba dachowa drewniana krokwiowo - stolcowa. Dachy pokryte blachą ocynkowaną. Elewacje znajdują się na wysokim cokole, zwieńczone pełnym belkowaniem. Belkowanie korpusu i prezbiterium posiada kroksztynowy gzyms. Wszystkie otwory okienne i drzwiowe umieszczone w profilowanych opaskach. Fasada kościoła jednoosiowa, opracowana pilastrowo. Pilastry zachowane w wielkim porządku podtrzymują pełne belkowanie, na którym znajduje się trójkątny szczyt dachu z kroksztynowym gzymsem. Na osi fasady prostokątny, wysoki otwór drzwiowy, flankowany pilastrami, z góry ujęty trójkątnym naczółkiem. Nad portalem okulus w opasce. Wieża po południowej stronie elewacji frontowej trójkondygnacyjna: kondygnacja dolna równa korpusowi kościoła, środkowa o połowę mniejsza, najwyższa stanowi jedną czwartą dolnej. Między kondygnacją dolną a środkową dwudzielne belkowanie. Na osi dolnej kondygnacji półkoliście zakończone umieszczone w opasce: na dole okno, u góry płycina. Kondygnacja środkowa z oknami na osiach, półkoliście zwieńczonymi, w opaskach z archiwoltą. Narożniki ujęte pilastrami, osadzonymi na cokołowej części dolnej, gierujące pełne belkowanie. Najwyższa kondygnacja posiada okulusy na osiach, ma opilastrowane narożniki, gierujące gzyms wieńczący. Elewacja boczna, południowa, czteroosiowa. Wieża od tej strony ma jedno okno, korpus dwa, prezbiterium jedno. Dobudówka zakrystii znajduje się przy narożniku zachodnim. Wszystkie okna są wysoko osadzone, zwieńczone odcinkowo, z naczółkami o łuku odcinkowym. Opaski okien u dołu tworzą uszakowate obramienie. Elewacja boczna, północna, jest trójosiowa. Korpus posiada dwa okna, prezbiterium jedno. Okna opracowane są analogicznie jak w elewacji południowej. Do magazynku prowadzą drewniane drzwi. Elewacja wschodnia trójosiowa, z dobudówką (na osi) o opilastrowanych narożach, z prostokątnym otworem drzwiowym, która stanowi wejście do krypty. Ściana prezbiterium nie ma

żadnych podziałów, zakrystie mają prostokątne okna na osiach. Stolarka drzwiowa i okienna drewniana, futrynowa, okna wielopolowe, drzwi płycinowe. Schody zewnętrzne cementowe, wylewane. Nawa główna nakryta płaskim stropem z fasetami, z chórem muzycznym umieszczonym na ścianie zachodniej, otwarta na prezbiterium półkolistym łukiem tęczowym. Fasety umieszczone są na profilowanym gzymsem wieńczącym, analogicznym do tego umieszczonego w połowie wysokości ścian pod oknami. Okna są rozglifione, nie posiadają opasek. Archiwołta łuku tęczowego ujęta szerokim pasem oprofilowania. Chór muzyczny z deskową podłogą, osadzony jest na trzech filarach, o półkolistych arkadach, zwieńczonych gzymsem kordonowym. Parapet drewniany, pełny. Pod arkadą południową drzwi i drewniane schody prowadzące na chór i wieżę. Prezbiterium równe wysokości nawy głównej, ze ścianami analogicznie opracowanymi (jak w nawie). Przy łuku tęczowym po obu stronach drzwi do zakrystii. W zakrystiach płaskie stropy, z tynkowaną podsiębitką. W kościele posadzka z terrakoty. Wieża z drewnianymi stropami i deskową podłogą. W górnej kondygnacji zawieszono dzwony. W 1976 kościół został odnowiony, renowacji poddano między innymi malowidło na sklepieniu¹. W latach 1985 - 1987 w kościele przeprowadzono remont generalny.

Wyposażenie

Ołtarz główny murowany z drewnianym zwieńczeniem, powstał po połowie XIX wieku². Do 1930 roku znajdował się w nim barokowy obraz Zmartwychwstania Pańskiego, później został przebudowany i dopasowany do nowego wezwania kościoła. Murowana podstawa na osi kościoła, przylega do ściany prezbiterium, po bokach na drewnianych cokołach, stoją kolumny o korynckich kapitelach, podtrzymujące profilowane belkowanie. Tylną przestrzeń między kolumnami wypełnia malowidło z pejzażem na tle, którego ustawiona jest na tabernakulum rzeźb, przedstawiająca Niewiastę Apokaliptyczną typu Immaculata – Niepokalanego Poczęcia – „Niewiasta obleczona

w słońce i księżyc pod jej stopami, a na jej głowie wieniec z gwiazd dwunastu”³. Na belkowaniu umieszczone są dwie małe kolumny, flankujące obraz św. Stanisława Kostki⁴, o prostych kapitelach, podtrzymujące wolutowe zwieńczenie z krzyżem, po bokach proste uszaki z wolutami. W nawie głównej, po obu stronach łuku tęczowego, boczne ołtarze, murowane z prostą drewnianą nastawą. Ołtarz po prawej z obrazem św. Franciszka, po lewej św.

¹ Na malowidle napis: „odnowił w 1976 JB”.

² *Katalog zabytków sztuki w Polsce, woj. lubelskie, powiat Parczewski*, pod red. R. Brykowskiego t. VIII, zeszyt 14, Warszawa 1970, s.6.

³ Apokalipsa wg św. Jana 12,1.

⁴ Pierwszy patron kościoła.

Stanisława Kostki⁵. Na stropie nawy malowidło z roku 1939 autorstwa Pigłowskiego, wzorowane na obrazie Raffaello Santi *Przemienienie Pańskie*, a dokładniej na jego górnej części z biblijną sceną, w której oglądamy przemienienie Chrystusa na górze Tabor. Jezus unosi się w obłokach pomiędzy Eliaszem i Mojżeszem, pod nimi apostołowie: Piotr, Jan i Jakub. Widok tego wydarzenia razi ich w oczy, zdumiewa. Jeden z nich klęczy pochylony w głębokim skłonie z rękami złożonymi jak do modlitwy blisko twarzy, jakby ją zasłaniał. Dwaj pozostali czynią podobnie.

Kompozycja umieszczona jest w okrągłym malowanym obramieniu. Obraz *Zmartwychwstanie Pańskie* obecnie umieszczony na północnej ścianie nawy powstał w pierwszej połowie XVIII wieku. Obraz olejny na płótnie, nieznanego autorstwa, w kształcie stojącego prostokąta zamkniętego łukiem. O wymiarach 291x 221 cm⁶. Obraz przedstawia scenę zmartwychwstania Chrystusa, rozgrywającą się na tle nieba. W centrum obrazu znajduje się postać tryumfującego Jezusa, unoszącego się

w powietrzu, który dzierży w dłoni drzewiec z czerwonym sztandarem. U stóp Chrystusa przedstawieni są śpiący strażnicy, po jego bokach dwaj aniołowie z rozpostartymi skrzydłami, na górze obrazu główki aniołków. Głowę Chrystusa otaczają promienie. Pierwowzorem tego przedstawienia był obraz Tintoretta *Zmartwychwstanie*, a dokładniej grafika z lustrzanym odbiciem tego obrazu. Na północnej ścianie kościoła wmurowana jest marmurowa tablica poświęcona fundatorce kościoła: Ś.P. JULIANNA WANDA Z HR. POTOCKICH/I VOTO HR: URUSKA/II VOTO HR: CABOGA/ UR. W WARSZAWIE 1788 R. ZM. BIŁCE 1876 R./ FUNDATORKA TUTEJSZEGO KOŚCIOŁA I SZPITALA/WIECZNY ODPOCZYNEK RACZ JEJ DAĆ PANIE. Na południowej ścianie są dwie współczesne tablice poświęcone Marii Czetwertyńskiej i Wandzie Żółtowskiej.

HISTORIA:

Szpital wraz z kaplicą powstały w 3 ćwierci XIX wieku. Szpital został otwarty i oddany do użytku publicznego w 1862 roku, przekazy miejscowe informują, że w roku 1863 - 64 znajdowali w szpitalu schronienie ranni powstańcy⁷. Zespół szpitalny i kaplica wybudowane zostały z inicjatywy Wandy Julianny z Potockich hr. Uruskiej: „[...] Julianna Wanda z Hrabów Potockich, pierwszego ślubu Uruska, powtórnego po Bernardzie Hrabu Caboga feldmarszałek wojsk austriackich pozostała wdowa, aktem darowizny między żyjącymi w dniu dwudziestym czwartym lipca (piątym sierpnia) tysiąc osiemset pięćdziesiątego ósmego roku, przed czyniącym

⁵ Byczyński, *Kronika*, Milanów 1975, s. 74.

⁶ E. Burska-Szubarga, Dokumentacja konserwatorska prac wykonanych przy obrazie pod tytułem *Zmartwychwstanie Pańskie* z kościoła parafialnego w Milanowie, Warszawa - Milanów 2002

⁷ Byczyński, *Parafia Milanów*, Siedlce 2001, s. 5.

Rejentem działy, przeznaczoną na szpital i kaplicę w dobrach Milanowie, w okręgu i powiecie Radzyńskim guberni lubelskiej położony, sumą rubli srebrem trzydzieści tysięcy [...] oraz gruntu morgów dwanaście, drzewa opałowego rocznie po sążni kubicznych osiemnaście, a obok tego zobowiązała się w ciągu lat czterech wystawić własnym kosztem odpowiednie budowle [...]”⁸. Projektantem obu budynków był, znany warszawski architekt, Henryk Marconi. Motywem budowy szpitala była troska o zdrowie służby pałacowej i chłopów z folwarku. Szpital prowadziły trzy Siostry Miłosierdzia św. Wincentego á Poulo – Szarytki, lekarz przyjeżdżał dwa razy w tygodniu z pobliskiego miasta. W szpitalu znajdowało się dziesięć łóżek dla obłożnie chorych. Pobyt w szpitalu, leczenie

i lekarstwa były bezpłatne⁹, pieniądze na pokrycie kosztów leczenia pochodziły z oddanych przez hrabinę na fundację gruntów i kapitału. Obok szpitala powstała duża kaplica pod wezwaniem św. Stanisława Kostki nazywana szpitalną lub dworską, połączona ze szpitalem krytym korytarzem. Henryka Marconi wykonał sześć propozycji projektów kaplicy. Pierwsza wersja, identyczna jak propozycja kościoła w Poczernie, miała pośrodku wieżę, druga - konchową niszę wejściową, kolejne propozycje- trójkątną loggię i podział elewacji lizenami, szósta miała wejście w kształcie serliany¹⁰. Ostatecznie został zrealizowany projekt z wieżą z boku i fasadą rozczłonkowaną pilastrami podtrzymującymi trójkątny tympanon. Do opieki duchowej siostr, chorych, dworu i mieszkańców wsi został sprowadzony kapelan, który zamieszkał w szpitalu. Poświęcenie kościoła odbyło się w 1871 roku¹¹. W testamencie hrabiny znalazła się klauzula na wypadek usunięcia z placówki kapelana i siostr zakonnych - w takim przypadku cały majątek fundacji z budynkami należało zwrócić właścicielowi majątku, sprawującemu nadzór nad szpitalem¹². W 1889 roku kaplica i szpital zostały zamknięte przez władze carskie¹³, które chciały tam urządzić prawosławny ośrodek religii, lecz dzięki zapisowi hrabiny aktualni właściciele Czetwertyńscy mogli ubiegać się o zwrot budynku i funduszy szpitala¹⁴. W 1890 roku szpital został ponownie otwarty już jako cywilny, pod nadzorem księcia Włodzimierza Czetwertyńskiego. Kościół został otwarty dopiero w 1905 roku po ukazie tolerancji, w dalszym ciągu funkcjonował jako kaplica dworska. Przez dłuższy czas nie było stałego kapelana, dojeżdżając posługę czynił o. Jacek Wroniecki krewny właścicieli majątku. Dopiero w

⁸ *Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego, Szpital w Milanowie*, z. II t.100/1903.

⁹ Żółtowski, *Zawsze Milanów, Lublin 2003*, s. 65.

¹⁰ *Katalog rysunków architektonicznych Henryka i Leandra Marconich w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie*, pod red. Tadeusza Jaroszewskiego i Andrzeja Rottermunda, Warszawa 1977, s. 49-50.

¹¹ Byczyński, *Parafia...*, s. 5.

¹² M. Tarnowska, *Wspomnienia*, Warszawa 2002 s. 23- 26.

¹³ Żółtowski, *Zawsze Milanów...*, s. 66.

¹⁴ Tamże.

1908 roku przybył do Milanowa stały kapelan ks. Stefan Dębski, który w 1910 roku sprowadził do kościoła organy. Jeden z kolejnych proboszczów ks. Pióro w 1921 roku zakupił ze składek mieszkańców wsi stację drogi krzyżowej. W 1919 roku mieszkańcy wsi czynili starania o utworzenie parafii, lecz książe Czetwertyński nie wyraził zgody, także mieszkańcy Milanowa i okolicznych wsi mieli podzielone zdania na ten temat. Dekret o ustanowieniu parafii w Milanowie został wydany dopiero 25 sierpnia 1928 roku przez bp. Henryka Przeździeckiego¹⁵. Księżna Maria Czetwertyńska przekazała na rzecz uposażenia parafii dwie morgi ziemi obok kaplicy i trzynaście morgów pól (pod cmentarz) oraz środki na budowę plebani. Około 1930 roku kościół został odnowiony. Przebudowano główny ołtarz, dopasowując go do nowego tytułu kościoła Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny, oraz dobudowano boczne ołtarze. Budowa plebani z braku funduszy trwała długo, w 1930 roku ks. Józef Chmielowski wykończył dwa jej pokoje. Po śmierci matki, hrabina Żółtowska przekazała 40.000 cegieł na ocieplenie plebani i drzewo na jej ogrodzenie¹⁶. Z ofiar parafian zakupiono dzwony: duży Jan, mniejszy Stanisław wykonane w Węgrowie. W roku 1939 odnowiono kościół, na stropie nawy głównej namalowane zostało *Przemienienie Pańskie* przez Pigłowskiego¹⁷. W 1946 roku, na miejscu zabranych podczas wojny dzwonów, zakupiono nowe dzwony: 337 i 170kg z Węgrowia, oraz 16 kg sygnaturkę z Wrocławia. W tym czasie, do kościoła wprowadzono instalację elektryczną (prawdopodobnie z gorzelni). W 1948 rozebrano korytarz łączący kościół ze szpitalem. Obraz *Zmartwychwstanie Pańskie* obecnie umieszczony na północnej ścianie nawy powstał w pierwszej połowie XVIII wieku, do roku 1930 znajdował się w ołtarzu głównym, był mocno zniszczony w skutek zalania i niefachowej renowacji, która spowodowała zniszczenie dużej części warstwy malarskiej. Obraz po latach został odnaleziony na strychu kościoła i poddany konserwacji w 2001 roku na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie¹⁸.

Po upadku folwarku w Milanowie budynek szpitala został opuszczony. Siostry zakonne, które w 1948 roku założyły zgromadzenie pod nazwą Chrystusa Króla, zorganizowały w budynku szpitala ośrodek zdrowia¹⁹. W latach 50 – tych zgromadzenie zostało rozwiązane. Od 2004 roku budynek szpitala stanowi własność prywatną.

¹⁵ Dekret z 25. VIII.1928 nr 4708, AKDS.

¹⁶ Byczyński, *Parafia...*, s.14.

¹⁷ Nazwisko autora i data powstania umieszczona na malowidle: *malował Pigłowski 1939r.*

¹⁸ E. Burska - Szubarga, Dokumentacja konserwatorska ...

¹⁹ Byczyński, *Parafia...*, s.19- 20.

1. OŁTARZ GŁÓWNY

Rodzaj: ołtarz

Wymiary: wys. 900cm x dł. 400cm x szer. 67 cm

Czas powstania: II połowa XIX w., obecny wygląd uzyskał w 1930 roku

Autor: nieznany

Warsztat: nieznany

Technika wykonania: ołtarz murowany z drewnianym zwieńczeniem, malowany monochromatycznie farbą olejną, listwy profilowane i detale snycerskie złożone na pulment i na mikstion olejny, figura NMP prawdopodobnie gipsowa na marmurowym postumencie, antepedium marmurowe, na ścianie za ołtarzem polichromia stanowiąca tło dla figury NMP, tabernakulum złożone i srebrzone galwanicznie

Wcześniejsza konserwacja: TAK

Miejsce przechowywania: kościół rzymskokatolicki w Milanowie

Właściciel: Parafia Rzymskokatolicka pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Milanowie

• STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ

Ogólny stan obiektu jest dobry. Ołtarz został trzykrotnie poddany zabiegom renowacyjnym. Najpóźniejsze złączenia przetarte i przemyte szczególnie w dolnych częściach ołtarza. Grunt na bazach kolumn spękany z tendencją do odpadania. Polichromia na ołtarzu brudna z ubytkami. Polichromia na ścianie za ołtarzem zabrudzona. Konieczne jest wykonanie konserwacji technicznej i estetycznej w celu poprawienia wyglądu ołtarza. Główne przyczyny zniszczeń to proces starzenia się i mechaniczne uszkodzenia związane z codziennym użytkowaniem oraz z wielokrotnym nie fachowym czyszczeniem ołtarza.

• PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

Pierwszym etapem prac będzie wykonanie dokumentacji fotograficznej i opisowej dokumentującej stan zachowania obiektu. Obiekt zostanie oczyszczony z kurzu. Wszystkie elementy drewniane zostaną zatrute preparatem owadobójczym Hylotox oraz wzmocnione środkiem firmy Remmers PU-Holz- verfestigung. W miejscach spękań drewna konieczne będzie wykonanie uzupełnień tzw. fleków, wykonanych z drewna analogicznego jak użyte oryginalnie. Niezbędne uzupełnienia drewna wykonanie będą żywicą Araldit SV 427 lub Axon SC 258. Części murowane zostaną odgrzybione roztworem 2% preparatu Biotin T z alkoholem lub Prewentolem RI 50, zagruntowane Funcosilem WS firmy Remmers lub preparatem o podobnych właściwościach, ewentualne ubytki będą uzupełnione zaprawą firmy Keim. Monochromia zostanie umyta

środkami powierzchniowo czynnymi np. Conradem 2000 i zabezpieczona 5% roztworem najjaśniejszego szelaku rozpuszczonego w alkoholu. Ubytki w drewnie będą uzupełnione szpachlą do drewna firmy Tikkurila i opracowane. Ubytki w malaturze uzupełnione zostaną farbami Everal Aqua Primer oraz Everal Aqua firmy Tikkurila. Złączenia będą oczyszczone mieszaniną rozpuszczalników dobraną doświadczalnie. Część najmocniej zdegradowanych gruntów zostanie wymieniona na nowe klejowo-kredowe. W zależności od stanu zachowania częściowo zostaną one uzupełnione złotem płatkowym w technice pulmentowej i mikstionowej, analogicznie do wcześniejszego układu. Figura NMP będzie wyczyszczona i umyta Conradem 2000, zawerniksowana werniksem ketonowym np. firmy Talens, uzupełnienia w razie potrzeby w warstwie malarskiej retuszem naśladowczym farbami ketonowymi. Ściana za ołtarzem zostanie oczyszczony z kurzu, być może konieczne będzie zdjęcie przemaalowań, odgrzybiona roztworem 2% preparatu Biotin T lub Prewentolu z alkoholem, zaimpregnowana roztworem 5% żywicy akrylowej Paraloid B-72 w acetonie, ubytki w polichromii zostaną uzupełnione masą szpachlową firmy Keim Dolomitspachel, a warstwy malarskiej retuszem naśladowczym farbami Keim Optil. Części marmurowe będą umyte i zawoskowane preparatami firmy Akemi. Obraz Stanisława Kolbe zostanie odkurzony.

▪ **Założenia i wnioski konserwatorskie**

Kluczem jest przeprowadzenie wszelkich prac hamujących dalszą destrukcję obiektu, przywrócenie wartości estetycznej oraz artystycznej obiektu. Po wykonaniu badań konserwatorskich eksponowana będzie najlepiej zachowana i najbardziej estetyczna warstwa historyczna ołtarza.

▪ **Proponowany program prac konserwatorskich**

1. Wykonanie dokumentacji fotograficznej i opisowej dokumentującej stan zachowania obiektu.
2. Wykonanie badań obiektu: stanu zachowania drewna i warstwy malarskiej.
3. Odkurzenie obiektu
4. Zatrucie i impregnacja drewna – wzmocnienie strukturalne : zatrucie preparatem owadobójczym Hylotoks, oraz wzmocnienie strukturalne poprzez zaimpregnowanie środkiem firmy Remmers PU-Holz- verfestigung
5. Zatrucie i impregnacja części murowanej – np. roztworem 2% preparatu Biotin T z alkoholem, oraz wzmocnienie struktury zaprawy Funcosilem WS firmy Remmers lub preparatem o podobnych właściwościach

6. W zależności od tego, która warstwa historyczna malatury będzie eksponowana oczyszczenie jej powierzchni chemicznie lub mechanicznie. Metoda zostanie dobrana doświadczalnie
7. Umycie złoceń dobranymi po wcześniejszych próbach mieszankami rozpuszczalników
8. Polichromia na ścianie za ołtarzem - oczyszczenie polichromii gąbkami wishab, dezynfekcja preparatem Biotin T lub podobnym, impregnacja ściany roztworem 5% żywicy akrylowej Paraloid B-72 w acetonie, uzupełnienie ubytków w polichromii masą szpachlową firmy Keim Dolomitspachel, uzupełnienie warstwy malarskiej retuszem naśladowczym farbami Keim Optil
9. Uzupełnienie ubytków w drewnie oraz naprawy stolarski, wykonanie uzupełnień drewna – fleków w miejscach spękań, oraz uzupełnienia drewna żywicą Araldit SV 427 lub Axon SC 258
10. Uzupełnienie ubytków w polichromii: na drewnie szpachlą do drewna firmy Tikkurila, w części murowanej masą szpachlową firmy Keim Dolomitspachel lub zaprawą Keim
11. Wymiana części gruntów klejowo-kredowych w partiach najbardziej zniszczonych
12. Wykonanie złoceń pulmentowych na poler, mat oraz na mikstion analogicznie do wcześniejszego układu
13. Uzupełnienie ubytków w monochromii farbami Everal Aqua Pramer oraz Everal Aqua firmy Tikkurila
14. Rzeźba NMP – umycie powierzchni środkami powierzchniowo-czynnymi np. Conrad 2000, zabezpieczenie powierzchni werniksem ketonowym retuszującym np. 004 firmy Talens, uzupełnienie ubytków szpachlą akrylową firmy Tikkurila, uzupełnienie ubytków w malaturze farbami ketonowymi, zabezpieczenie figury werniksem końcowym ketonowym np. firmy 002 Talens
15. Części marmurowe należy umyć np. środkiem Akemi Steinreiniger, uzupełnić ewentualne ubytki żywicą poliestrową Akemi Marmorkitt 1000, zabezpieczyć powierzchnię kamienia woskiem Monocera lub innym o podobnych właściwościach
16. Tabernakulum – wypolerowanie i przywrócenie wartości estetycznej, w razie potrzeby ponowne pokrycie galwaniczne
17. Obraz olejny św. Stanisława Kolbe – odkurzenie obrazu i oczyszczenie z zabrudzeń
18. Prowadzenie dokumentacji fotograficznej, rysunkowej i opisowej wykonywanych zabiegów konserwatorskich.

2. OŁTARZE BOCZNE

Rodzaj: OŁTARZE Boczne (ołtarz św. Franciszka i ołtarz św. Stanisława Kostki)

Wymiary: wys. 500x dł.300 x szer. 50 cm

Czas powstania: 1930 roku

Autor: nieznany

Warsztat: nieznany

Technika wykonania: ołtarze bliźniacze, murowane z drewnianą nastawą, malowane monochromatycznie farbą olejną, listwy profilowane, rama i detale snycerskie złożone na pulment i na mikstion olejny, antepedia marmurowe, obrazy olejne na płótnie

Wcześniejsza konserwacja: TAK

Miejsce przechowywania: kościół rzymskokatolicki w Milanowie

Właściciel: Parafia Rzymskokatolicka pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Milanowie

• STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ

Ogólny stan ołtarzy jest dobry. Ołtarze zostały trzykrotnie poddane zabiegom rewitalizacyjnym. Najpóźniejsze złocenia przetarte i przemyte szczególnie w dolnych częściach ołtarzy. Widoczne są drobne uszkodzenia gruntu i przetarcia złota na detalach snycerskich, spowodowane urazami mechanicznymi oraz upływem czasu.

Polichromia na ołtarzach brudna z ubytkami. Konieczne jest wykonanie konserwacji technicznej i estetycznej w celu poprawienia wyglądu ołtarzy.

• PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

Pierwszym etapem prac będzie wykonanie dokumentacji fotograficznej i opisowej dokumentującej stan zachowania obiektów.

Ołtarze zostaną oczyszczone z kurzu. Wszystkie elementy drewniane zostaną zatrute preparatem owadobójczym Hylotox oraz wzmocnione środkiem firmy Remmers PU-Holz- verfestigung. W miejscach spękań drewna konieczne będzie wykonanie uzupełnień tzw. fleków, wykonanych z drewna analogicznego jak użytego oryginalnie. Niezbędne uzupełnienia drewna wykonanie będą żywicą Araldit SV 427 lub Axon SC 258. Części murowane będą odgrzybione roztworem 2% preparatu Biotin T z alkoholem, zagruntowane Funcosilem WS firmy Remmers lub preparatem o podobnych właściwościach, ewentualne ubytki będą uzupełnione zaprawą firmy Keim. Część malowana zostanie umyta środkami powierzchniowo czynnymi np. Conradem 2000 i

zabezpieczona 5% roztworem najjaśniejszego szelaku rozpuszczonego w alkoholu. Ubytki w drewnie będą uzupełnione szpachlą do drewna firmy Tikkurila i opracowane. Ubytki w malaturze uzupełnione zostaną farbami Everal Aqua Praimer oraz Everal Aqua firmy Tikkurila. Złocenia będą umyte mieszaniną rozpuszczalników dobraną doświadczalnie. Część najmocniej zdegradowanych gruntów zostanie wymieniona na nowe klejowo-kredowe. W zależności od stanu zachowania złocenia częściowo zostaną wymienione na nowe karatowe techniką na pulment i mikstion, analogicznie do wcześniejszego układu. Części marmurowe będą umyte i zawoskowane preparatami z firmy Akemi. Obrazy św. Franciszka i św. Stanisława Kostki zostaną odkurzone i oczyszczone z zabrudzeń.

▪ **Założenia i wnioski konserwatorskie**

Kluczem założeń konserwatorskich jest przeprowadzenie wszelkich prac hamujących dalszą destrukcję ołtarzy, przywrócenie ich wartości estetycznej oraz artystycznej. Celem konserwacji jest poprawa stanu technicznego, zatrzymanie procesów destrukcyjnych oraz wykonanie zabiegów technicznych prowadzących do utrzymania obiektów w dobrym stanie zachowania. Po wykonaniu badań konserwatorskich eksponowana będzie najlepiej zachowana i najbardziej estetyczna warstwa historyczna ołtarza. Restauracja obiektu polegać będzie na rekonstrukcji zniszczonych złoczeń oraz retuszu zniszczonej malatury.

▪ **Proponowany program prac konserwatorskich**

1. Wykonanie dokumentacji fotograficznej i opisowej dokumentującej stan zachowania obiektu
2. Wykonanie badań obiektu: stanu zachowania drewna i warstwy malarskiej
3. Odkurzenie obiektu
4. Zatrucie i impregnacja – wzmocnienie strukturalne drewna: zatrucie drewna preparatem owadobójczym Hylotoks, oraz wzmocnienie strukturalne całości poprzez zaimpregnowanie środkiem firmy Remmers PU-Holz- verfestigung lub podobnym
5. Zatrucie i impregnacja części murowanej – np. roztworem 2% preparatu Biotin T z alkoholem, oraz wzmocnienie struktury zaprawy Funcosilem WS firmy Remmers
6. W zależności od tego, która warstwa historyczna malatury będzie eksponowana oczyszczenie jej powierzchni chemicznie lub mechanicznie. Metoda zostanie dobrana doświadczalnie
7. Umycie złoczeń dobranymi po wcześniejszych próbach mieszkankami rozpuszczalników
8. Uzupełnienie ubytków w drewnie oraz naprawy stolarski, wykonanie uzupełnień drewna – fleków w miejscach spękań, oraz uzupełnienia drewna żywicą Araldit SV 427 lub Axon SC 258

9. Uzupełnienie ubytków w polichromii: na drewnie szpachlą do drewna firmy Tikkurila, w części murowanej masą szpachlową firmy Keim Dolomitspachel
10. Wymiana części gruntów klejowo-kredowych w partiach najbardziej zniszczonych
11. Wykonanie złoceń pułmentowych na poler, mat oraz na mikstion
12. Uzupełnienie ubytków w monochromii farbami Everal Aqua Praimer oraz Everal Aqua firmy Tikkurila
13. Części marmurowe należy umyć np. środkiem Akemi Steinreiniger, uzupełnić ubytki żywicą poliestrową Akemi Marmorkitt 1000, zabezpieczyć powierzchnię kamienia woskiem Monocera lub innym
o podobnych parametrach
14. Obraz olejny św. Stanisława Kostki i św. Franciszka – odkurzenie i oczyszczenie obrazu, zawerniksowanie werniksem końcowym ketonowym firmy Talens
15. Prowadzenie dokumentacji fotograficznej, rysunkowej i opisowej wykonywanych zabiegów konserwatorskich.

3. ŚCIANY

Rodzaj: ściany i sklepienie

Wymiary: wys. 1000 cm x dł.1500cm x szer. 1000 cm, tondo – średnica 500cm

Czas powstania: II poł XIX w., tondo - 1939 rok

Autor: tondo - autorstwa Pigłowskiego

Technika wykonania: ściany ceglane, wyprawa wapienno-piaskowa, zamalowana farbami emulsyjnymi w kolorze beżowym i białym, lamperia wokół kościoła olejna brązowa, tondo na sklepieniu wykonane techniką olejną

Wcześniejsza konserwacja: TAK

Miejsce przechowywania: kościół rzymskokatolicki w Milanowie

Właściciel: Parafia Rzymskokatolicka pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Milanowie

▪ STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ

Wnętrze kościoła jest w bardzo dobrym stanie zachowania. Zabrudzenia na ścianach są spowodowane wpływem czasu. Nad łukiem tęczowym oraz na ścianie północnej widoczne liczne i głębokie pęknięcia, drobniejsze pod

oknami. Tondo z polichromią na stropie nawy wykonane prawdopodobnie techniką olejną zabrudzone z wyraźnymi śladami łuszczenia się farby. Polichromia za ołtarzem główny prawdopodobnie przemalowana w całości. W dolnej partii nawy głównej lamperia olejna.

• **PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH**

Pierwszym etapem prac będzie wykonanie dokumentacji fotograficznej i opisowej dokumentującej stan zachowania obiektu.

Ściany zostaną oczyszczone z kurzu, następnie oczyszczona zostanie lamperia z farby olejnej metodami mechanicznymi przy pomocy opalarek oraz chemicznymi, przy użyciu standardowych preparatów jak np. Scansol. Ściany w miejscach pęknięć zostaną wzmocnione, zagruntowane odpowiednimi preparatami np. Spezial-Fixativ firmy Keim lub firmy Remmers, a ubytki zostaną uzupełnione zaprawą firmy Keim o dobranej gradacji.

Po dokładnym przygotowaniu ściany zostaną pomalowane farbą Optil firmy Keim. Proponowane jest pomalowanie ściany w dolnej części farbą zmywalną w kolorze i odcieniu analogicznym jak powyżej. Malowidło na stropie zostanie oczyszczone z kurzu i brudu wishabem i zabezpieczone 8% roztworem Paraloidu B-72

w ksylenie, ewentualne ubytki zostaną uzupełnione szpachlą firmy Keim Dolomitspachel, ubytki w warstwie malarskiej zostaną uzupełnione retuszem naśladowczym farbami ketonowymi.

▪ **Założenia i wnioski konserwatorskie**

Kluczem jest przeprowadzenie wszelkich prac hamujących dalszą destrukcję obiektu oraz przywrócenie wartości estetycznej. Wykonanie zabiegów technicznych prowadzących do utrzymania obiektu w dobrym stanie zachowania.

Restauracja obiektu polegać będzie na odświeżeniu malatury, usunięciu olejnej lamperii i zabezpieczeniu polichromii na sklepieniu przed dalszą destrukcją i przywrócenie jej wartości estetycznych.

▪ **Proponowany program prac konserwatorskich**

1. Wykonanie dokumentacji fotograficznej i opisowej dokumentującej stan zachowania obiektu
2. Odkurzenie obiektu
3. Usunięcie lamperii olejnej metodami mechanicznymi lub chemicznymi po wykonaniu prób

4. Zagrunтовanie powierzchni ścian produktem Keim Spezial-Fixativ lub środkiem o podobnych właściwościach
5. W razie potrzeby uzupełnienie ubytków zaprawami lub szpachlą firmy Keim
6. W razie potrzeby zszycie pęknięć na łuku tęczowym i północnej ścianie nawy
7. Pomalowanie ścian kościoła farbami Optil firmy Keim lub farbami firmy Optolith
8. Dolna część ścian pomalowana zostanie farbą zmywalną, o identycznym kolorze co powyżej.
9. Tondo z przedstawieniem Przemienienia na górze Tabor – oczyszczenie powierzchni wiskabem, zabezpieczenie powierzchni 8% roztworem Paraloidu B-72 w acetonie, uzupełnienie ubytków masą szpachlową firmy Keim Dolomitspachel, uzupełnienie ubytków w warstwie malarskiej retuszem naśladowczym farbami ketonowymi
10. Prowadzenie dokumentacji fotograficznej, rysunkowej i opisowej wykonywanych zabiegów konserwatorskich

Lucyna Omienyńska

Fot. nr 1 – Milanów, Kościół pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia NMP, łuk tęczowy.

Fot. Tomasz Iwanicki, Luty 2023.

Fot. nr 2 – Milanów, Kościół pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia NMP, chór. Fot. Tomasz Iwanicki, Luty 2023.

Fot. Nr 3 – Milanów, Kościół pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia NMP, ściana południowa. Fot. Tomasz Iwanicki, Luty 2023.

Fot. nr 4 – Milanów, Kościół pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia NMP, tondo na stropie.

Fot. Tomasz Iwanicki, Luty 2023.

Fot. 5 – Milanów, Kościół pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia NMP, widok na ołtarze.

Fot. Tomasz Iwanicki, Luty 2023.

Fot. nr 6 – Milanów, Kościół pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia NMP, ołtarz św. Stanisława Kolbe. Fot. Tomasz Iwanicki, Luty 2023.

Fot. nr 7 – Milanów, Kościół pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia NMP, prezbiterium i ołtarz główny. Fot. Tomasz Iwanicki, Luty 2023.

Fot. nr 8 - Milanów, Kościół pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia NMP, prezbiterium i ołtarz główny. Fot. Tomasz Iwanicki, Luty 2023.

Fot. nr 9 – Milanów, Kościół pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia NMP, ściana północna. Fot. Tomasz Iwanicki, Luty 2023.

